

Zonder zijwieltjes: Modelovereenkomst Bouwteam DG 2025. Model DG 2020 is 5 jaar!

– Mr. B.E. Hertstein¹

1. Inleiding

Op 15 mei 2025 hebben de vijf auteurs² de Modelovereenkomst Bouwteam DG 2025³ gepubliceerd. Zij stonden aan de wieg van de boreling, Modelovereenkomst Bouwteam DG 2020, die het levenslicht zag op 15 mei 2020. De verwachting is dat zowel de ouders als de boreling een goede ontwikkeling hebben doorgemaakt in vijf jaar tijd. De voorliggende vragen die thans beantwoording behoeven, zijn de volgende: Zijn de 'parenting skills' van de auteurs voldoende geweest om de door hen beoogde groei-curve van DG 2020 naar DG 2025 waar te maken? Welk voortschrijdend inzicht en welke specifieke issues voortgekomen uit het gebruik van de DG 2020⁴, hebben (mede) geleid tot de DG 2025?⁵ En maakt het Model DG 2025 de verwachtingen waar? Voldoende aanleiding om aan de hand van de bovenstaande vragen te achterhalen waarom de auteurs de tijd nu rijp hebben geacht om tot een herziening van de DG 2020 te komen.

Dit artikel is het derde in een reeks van mijn besprekingen van de nieuwe Modellen Bouwteamovereenkomsten in het Tijdschrift voor Bouw-

recht.^{6/7} Het was, voor mij althans, niet te voorzien in 2020 toen het eerste nieuwe Model verscheen, dat we in 2025 inmiddels een derde nieuw Model zouden hebben. Dit artikel is daardoor onderdeel van een drieluik. Het 'gevaar' om de bespreking te beperken tot de vergelijking van de DG 2025 met de DG 2020 schuilt erin dat ik de lezer, die de twee eerdere artikelen niet kent of niet op het netvlies heeft, mogelijk tekort doe door meteen te starten met de bespreking van de DG 2025. Bij een uitgebreidere bespreking loop ik het risico om in herhaling te vallen van wat ik eerder in 2020 en 2021 heb geschreven over de Modellen Bouwteamovereenkomst. Ik zal proberen een evenwicht te vinden.

Ik trap af met de stand van zaken betreffende de Modellen Bouwteamovereenkomsten anno 2025 (par. 2), ik kijk kort terug naar 'hoe het begon' en kijk daarbij al een beetje vooruit (par. 3), vervolgens bespreek ik de Modelovereenkomst Bouwteam DG 2025 inleidend (par. 4). Daarna komen de belangrijkste wijzigingen in de DG 2025 aan de orde (par. 5). Ik sluit af met de conclusie of er met de komst van de DG 2025 reden tot juichen is (par. 6).

2. Modellen Bouwteamovereenkomst anno 2025

Er is stevig op de trappers gestaan bij de ontwikkeling van de Model Bouwteamovereenkomst sinds de verschijning van de DG 2020. Hadden wij eerst 'onze pater familias' van de bouwteamovereenkomsten in 1992, de VGBouw Model Bouwteamovereenkomst 1992, pas 28 jaar later kwam het nageslacht. Eerst de DG 2020, daarna kwam een rechtstreekse afstammeling van het VGBouw Model, de Koninklijke Bouwend Nederland Model

¹ Bettina Hertstein is jurist privaatrechtelijk bouwrecht en directeur van Het BouwRechtBedrijf. Deze bijdrage is op persoonlijke titel geschreven.

² A.M.B. Chao (Bird & Bird), J. Merema (PRO6 Managers), H. Remmerts (Tauw), A. Hoevink (Tauw) en J. de Koning (Witteveen+Bos).

³ Modelovereenkomst Bouwteam DG 2025 en Modelovereenkomst Bouwteam DG 2020 tevens te noemen: DG 2025 en (het) Model DG 2025 respectievelijk DG 2020 en (het) Model DG 2020.

⁴ Te downloaden via: <www.duurzaamgebouwd.nl/376-download-model-bouwteam-overeenkomst>.

⁵ Te downloaden via: <www.twobirds.com/-/media/new-web-site-content/pdfs/capabilities/real-estate/dutch-eci-model-contract-dg2025.pdf>.

⁶ B.E. Hertstein, 'Modelovereenkomst Bouwteam DG 2020 onder de loep', *TBR* 2020/88, p. 596-597.

⁷ B.E. Hertstein, 'Wie van de drie: wil het echte Bouwteam Model ontstaan? Bespreking van het Bouwteam Model 2021 van Koninklijke Bouwend Nederland', *TBR* 2021/116, p. 942-952.

Bouwteamovereenkomst 2021 (hierna ook: KBNL 2021),⁸ en dan nu de DG 2025. Blijkbaar is er sprake van een vruchtbare omgeving geweest gedurende deze laatste vijf jaar. Na een korte terugblik, kom ik toe aan de bespreking van de DG 2025.

3. Terugblikken en een klein beetje vooruitkijken

Als gezegd sluit ik in dit artikel aan bij mijn besprekingen in het Tijdschrift voor Bouwrecht van juli 2020 van het Model DG 2020⁹ en van het Model KBNL 2021¹⁰ in het Tijdschrift voor Bouwrecht van oktober 2021. De totstandkoming van het VGBouw Model Bouwteamovereenkomst 1992 was een uitvloeisel van de jaren vijftig van de vorige eeuw waarin het werken 'in een bouwteam' in zwang was gekomen. Er moest na de oorlog veel en snel gebouwd worden (doet ook denken aan de huidige tijd) maar zonder verlies van kwaliteit en zonder vermijdbare ontwerp- en uitvoeringsfouten en graag met een gezonde winstmarge. Er werd in het jaar 1992 voornamelijk nog met 'het traditionele model' voor gescheiden ontwerp en uitvoering

gewerkt.¹¹ Volgens het traditionele (klassieke) model voert de aannemer uit naar het ontwerp van de opdrachtgever.

Men zoekt (al enige tijd) naar een manier om de volgtijdelijkheid, inherent aan de bouw, van eerst ontwerpen en daarna uitvoeren van het ontwerp beter op elkaar aan te laten sluiten. Er zit niet alleen 'een knip' tussen de twee procesfuncties ontwerpen en uitvoeren maar ook in aansprakelijkheid.¹² Chao-Duivis is voorstander van een interdisciplinaire benadering¹³ door alle fasen van het bouwproject en stelt dat 'het zonder meer opknippen van taken tussen de opdrachtgever en opdrachtnemer tot het verleden moeten behoren'.¹⁴ Het feit dat in de bouw- en juridische praktijk de aannemer geen bemoeienis heeft met het ontwerp¹⁵, behalve vanuit zijn waarschuwingsplicht, was een van de redenen om over een bouwteamovereenkomst na te denken. Immers juist de aannemer heeft uitvoeringsexpertise en kostendeskundigheid in huis en daar werd geen gebruik van gemaakt tijdens de ontwerpfase bij het klassieke model. Faalkosten (vermijdbare kosten) waren ook toen al een pijnpunt in de bouw waar alle bij een werk betrokken partijen van af wilden. Iedere mogelijke oplossing om faalkosten te vermijden dan wel verminderen, wekte interesse. Faalkosten reduceren was en is nog steeds niet alleen 'een falen' in het ontwikkel- en bouwproces en in het opgeleverde eindproduct. Een betere afstemming technisch, communicatief en organisatorisch tussen de betrokken partijen die juridisch gefaciliteerd wordt, zou niet alleen 'best for project' zijn maar tevens leiden tot betere winstmarges. Er waren al wel D&B-vormen voor het integreren van ontwerp en uitvoering maar het zou tot het jaar 2000 duren voordat de Uniforme Administratieve Voorwaarden voor Geïntegreerde Contracten verschenen.¹⁶ Interessant in dit kader zijn de artikelen die geplaatst zijn in het Tijdschrift voor Bouw-

¹¹ Voor het ontwerp: de SR en RVOI, thans De Nieuwe Regeling 2011 (DNR 2011) en voor de uitvoering: de Uniforme Administratieve Voorwaarden voor de uitvoering van werken 1989, (UAV 1989), thans de UAV 2012 (versie 2025).

¹² 'De knip van Goudsmit'. Nog steeds een begrip in de discussie over resultaatsverplichtingen en inspanningsverplichtingen in de (juridische) zoektocht naar risicoverdeling en aansprakelijkheid bij ontwerp en uitvoering. Een verschil van mening tussen M.A.M.C van den Berg en J.J. Goudsmit, 'Verdeling van aansprakelijkheden en risico's bij moderne bouwcontractvormen', in: M.A.M.C. van den Berg en C.E.C. Jansen (red.), *De ontwerpende bouwver*, Deventer: W.E.J Tjeenk Willink 1996, p. 59-96.

¹³ Ook de auteurs van de DG 2020 en de DG 2025 zoeken de combinatie juridisch en sociologisch aangevuld met organisatorische inzichten en zien hun Modellen Bouwteam als een juridisch instrument maar ook als projectmanagement tool. Zie Voorwoord DG 2025: punt 2. Achtergrond.

¹⁴ M.A.B. Chao-Duivis, *Het bouwteam model, een studie naar de juridische vormgeving en het functioneren in de praktijk*, Den Haag: Instituut voor Bouwrecht 2012, p. 65-66.

¹⁵ Chao-Duivis 2012, p. 37: '[...] Het niet volgtijdelijk werken (eerst het ontwerp voltooien en dan aan de uitvoering ervan beginnen) kan ook gevaren met zich meebrengen. [...]']

¹⁶ UAV-GC 2000/2005 thans UAV-GC 2025.

⁸ <www.pianoo.nl/sites/default/files/media/documents/2021-05/model-bouwteamovereenkomst-2021-bouwend-nederland-mei2021.pdf>.

⁹ Hertstein, *TBR* 2020/88.

¹⁰ Zie Hertstein, *TBR* 2021/116.

recht met het themanummer 'Herbezinning op het bouwcontractenrecht'.¹⁷ Daarin is onder meer aandacht voor het bouwteam.¹⁸ In 1992 leek met het verschijnen van het eerste bouwteammodel van VGBouw¹⁹ de missing link tussen ontwerp en uitvoering gevonden te zijn. De samenwerking in een bouwteam kreeg daarmee zijn eerste juridische jasje.

In de Bouwrecht Monografie nr. 34²⁰ heeft Chao-Duivis een uitgebreide studie betreffende de juridische vormgeving en het functioneren in de praktijk van het bouwteam model (het VG-Bouw 1992 Model) besproken.²¹ Zij heeft lovende woorden voor het Model maar wijst nadrukkelijk ook op de complicatie die in het bouwteammodel gewoven zit. De bouwteamovereenkomst wordt immers bilateraal tussen de opdrachtgever en de aannemer gesloten. De deelnemers participeren in het bouwteam en hebben verplichtingen (en kunnen aansprakelijk zijn) maar zijn geen partij bij de bouwteamovereenkomst.²² De nieuwere Modellen hebben serieuze pogingen gedaan om dit 'hybride aspect' van de bouwteamovereenkomst beter geregeld te krijgen.²³ Voor de eerdere bespreking van, onder meer, de keuze voor het niet-paritair tot stand brengen van de drie Modellen Bouwteamovereenkomst tot en met de publicatie van de DG 2020 en voor het hybride karakter van de Model Bouwteamovereenkomsten, verwijs ik graag naar

mijn bespreking in het Tijdschrift voor Bouwrecht in 2021.²⁴

3.1 Model Bouwteamovereenkomst: een blijvertje

Wat maakt 'het' Model Bouwteam zo relevant dat het een blijvertje is geworden dat naast de senior nu zelfs drie junior Modellen kent? Waarom is in vijf jaar tijd de behoefte gevoeld aan drie jongere Modellen Bouwteamovereenkomst?

Afgezien nog van de 'eeuw-overschrijdende' wens om vermijdbare (ontwerp/bouw)kosten te voorkomen, is de wens tot beter samenwerken voor een beter (bouw)product en om te komen tot een hogere tevredenheid bij de gebruikers van het 'product' alleen maar sterker geworden in het laatste decennium. De neerslag in juridische zin in nieuwe samenwerkingscontracten, zoals ook in de Model Ketensamenwerkingscontracten²⁵, kon dan ook niet uitblijven.²⁶ Hoofdstuk 11 in de Asser is gewijd aan de bespreking van 'Bouwteam, alliantie en andere samenwerkingsvormen'.²⁷ Van Gulijk ziet in het gebruik van de bouwteamovereenkomst een middel om het streven naar en het bereiken van meer duurzaamheid en circulariteit contractueel te faciliteren.²⁸ De onlangs door samenwerking aan opdrachtgevers- en opdrachtnemerszijde tot stand gekomen Modelovereenkomst Kost+ is een mooi voorbeeld van een samenwerkingscontract dat het 'net wat anders doet'. Het 'kost-plus contract', zo lees ik in het artikel over de voorgeschiedenis van het contract²⁹, is eigenlijk 'al heel oud'. Mede door Angelsaksische invloed (denk aan het NEC 4-contract) en de behoefte aan een Nederlands contract van een meer of minder gelijke strekking, gebaseerd op het Burgerlijk Wetboek en niet op 'common law' beginselen, zijn de opstellers tot het kost-plus contract gekomen. Bouwbedrijven zijn terughoudender geworden met het nemen van grote risico's. Uitgestelde prijsvorming, zoals bij twee-fasen contracten, heeft een opmars genomen. Het uitgangspunt voor het kost-plus contract is art. 7:752 BW voor

17 C.E.C. Jansen, *Herbezinning op de aanbesteding en realisatie van geïntegreerde contractvormen. Verkenning van bestaande en nieuwe inrichtingen van het bouwproces met het oog op een verbeterde beheersing van het informatierisico*, Den Haag: Instituut voor Bouwrecht, 2021.

18 A.M.B. Chao, 'Bouwteam samenwerking als een procesinrichting om het informatierisico en de gevolgen daarvan het hoofd te bieden', *TBR* 2021/97, p. 743-759. Zie ook in Hertstein, *TBR* 2021/116, par. 6, p. 950-952.

19 Een van de rechtsvoorgangers van de Koninklijke Bouwend Nederland.

20 Chao-Duivis 2012.

21 Chao-Duivis 2012, p. 37, zie hiervoor ook voetnoot 17. De aanbevelingen van Chao-Duivis voor een totaalregeling van het bouwteam zijn nog steeds relevant. Zie hoofdstuk 8, p. 223-226.

22 RvA 13 mei 2020, Nr. 36.900. Interessant is dit incidentele vonnis van de Raad van Arbitrage in bouwgeschillen waarbij de opdrachtgever zelf niet heeft begrepen hoe hybride een bouwteamovereenkomst is. Opdrachtgever stelt dat voor een deelnemer in het bouwteam die 'als zodanig werkzaamheden heeft verricht' (voor de opdrachtgever) de bouwteamovereenkomst ook op die deelnemer van toepassing is. Daarbij verwijst de opdrachtgever naar artikel 24 van de VGBouw bouwteamovereenkomst: '(...) alle geschillen – daaronder begrepen die, welke slechts door een der partijen als zodanig worden beschouwd – welke naar aanleiding van deze overeenkomst tussen opdrachtgever en aannemer ontstaan, zullen worden beslecht overeenkomstig de regelen beschreven in de statuten van de Raad van Arbitrage (...)'. De deelnemer stelt terecht dat hij geen partij is bij de bouwteamovereenkomst, hij is immers niet de aannemer.

23 M.A.B. Chao-Duivis, *De zaak van de smeltende dinosaurus. Overpeinzingen bij 22 jaar werken in de wereld van het bouwrecht*, Den Haag: Instituut voor Bouwrecht 2019.

24 Zie voor de nadere uitleg van onder meer de begrippen bilateraal, hybride en de niet-paritaire totstandkoming van bouwteamovereenkomst: Hertstein, *TBR* 2021/116, p. 942-952.

25 Ketensamenwerking, Model Samenwerkingsovereenkomst 2016 Model 1 art. 6.1 'Ketenpartners streven ernaar om in Ketensamenwerking meerwaarde te creëren ten opzichte van de traditionele werkwijze. In het kader van deze Samenwerkingsovereenkomst wordt onder meerwaarde verstaan: een betere kwaliteit van het proces en/of van het werk, een hogere tevredenheid bij de uiteindelijke gebruiker, een kortere Bouwtijd, minder (faal)kosten en een duurzamer product.' te downloaden op <www.bouwrechtbedrijf.nl>.

26 Asser/Van den Berg & Van Gulijk 7-VI 2022/283.

27 Asser/Van den Berg & Van Gulijk 7-VI 2022, p. 405-472.

28 S. van Gulijk, 'Het bouwteam als ideaal samenwerkingsmodel voor een duurzame gebouwde omgeving?', in: H.C.W.M. Moesker & W.M.J.M. Heijltjes (red.), *Veranderend bouwrecht. 25 jaar VBR-A*, Den Haag: Instituut voor Bouwrecht 2022.

29 R.G.T. Bleeker, P. Brinkman en D. Santurio González, 'Modelovereenkomst Kost+'. Verrekening van bijna alle gemaakte kosten', *TBR* 2025/65, p. 523-530 en www.kostplus.nl.

aanneming van werk, dat voorziet in twee soorten beprijzing: de vaste prijs en de 'redelijke prijs'. De redelijke prijs wordt vaak aangeduid als 'regie'. In de Modelovereenkomst Kost+ is de beprijzing en de 'richtprijs' zoals genoemd in art. 7:752 BW, nader uitgewerkt. Vanwege de vele onzekerheden in het werk en bij een overeenkomst met een vaste aanneemsom is er vaak sprake van een opdrachtgever die te veel betaalt of een aannemer die te weinig ontvangt voor zijn werk. In een kost-plus contract is er in beginsel sprake van een volledige verrekening van gemaakte kosten. In par. 5.3 ga ik uitgebreid in op wat is vastgelegd over prijsvorming in de DG 2025. Naast de beprijzing gaat het, net als in de DG 2025, in het 'kost-plus contract' ook over de 'onderlinge samenwerking, regelmatig overleg en adequate communicatie'. Daarmee past het contract helemaal in 'het nu'.

Door verdergaande automatisering van het maakproces kan er (bouw)technisch steeds meer. Niet te onderschatten, is de toenemende invloed van het virtuele werken in BIM³⁰ en in de laatste jaren onder meer van artificiële intelligentie (AI).³¹ De voorzichtige vaststelling is: er moet gebouwd blijven worden en liefst geschillenvrij. Die notie is inmiddels ingedaald bij de bouw en bij de juristen: het móet niet alleen anders, maar het kán ook anders.³² Contracten moeten dienend zijn aan wat de bouw wil bereiken. Steeds vaker wordt contractueel vastgelegd dat partijen fatsoenlijk met elkaar om moeten gaan. Dus niet alleen juridische regels volgen maar ook organiseren, communiceren met elkaar, 'soft skills' (leren) gebruiken: relationeel contracteren in plaats van oppositioneel. Gedeeld belang in plaats van eigen belang. Uiteraard wordt er van geen enkele partij verwacht dat hij zijn krenten in de pap 'zomaar' aan een ander moet gunnen. 'Voor wat hoort wat', blijft het devies. Het kan!

³⁰ E.M. Bruggeman, *Handboek Juridische aspecten van werken met BIM*, Den Haag: Instituut voor Bouwrecht 2021.

³¹ AI heeft nog veel te leren. Ik gebruik AI niet actief maar kan er inmiddels niet omheen dat Google mij, in het kader van het schrijven van dit artikel en het ontbreken in mijn kennis over de voorletters van onze vroegere positief-eigenwijze Mr. Goudsmit, mij op mijn zoektermen 'de knip van Goudsmit' de volgende suggestie doet: 'Knip van Goudsmit verwijst waarschijnlijk naar een term die gebruikt wordt in de context van de ambachtelijke beroep van goudsmid of edelsmid'. Inclusief het bepaalde lidwoord in plaats van het onzijdige lidwoord. Gelukkig heb ik de echte discussie en de voorletters van Mr. Goudsmit kunnen vinden op pagina 5 in de 'De ontwerpende bouwder'. Zie voetnoot 14.

³² A.G.J. van Wassenaeer & C.H.J. Thomas, *www.werkinuitvoering21.com*. *Interactief naar een nieuwe generatie bouwcontracten* (preadvies voor de Vereniging voor Bouwrecht 2014, nr. 36), Den Haag: IBR 2008 en B.E. Hertstein, 'Visiedocument Ketensamenwerking' 2016: 'Andere manier van samenwerken, andere manier van contracteren' p. 11-12. Te downloaden op <www.bouwrechtbedrijf.nl>.

Behalve in bouwteams en in ketensamenwerking³³ en andere opkomende nieuwe contractvormen, kan het misschien ook wel in de nieuwe UAV-GC 2025! Kijk maar naar de toegevoegde 'kampvuur-paragraaf'³⁴ 2a van de UAV-GC 2025 als leidend principe bij de samenwerking: 'Verplichting van Partijen tot proactief gedrag en interactie'.³⁵ Ik ben enthousiast over par. 2a van de UAV-GC 2025. Als jurist-opsteller van de Modelcontracten Ketensamenwerking³⁶ kijk ik met interesse uit naar hoe de overeenkomst (MBO) met algemene voorwaarden (UAV-GC 2025) geïntegreerd als model voor ontwerp en uitvoering in één hand - maar in eerdere versies niet bepaald coöperatief ingestoken qua proactief handelen en communiceren - het gaat doen in de praktijk. Kunst is om te voorkomen dat het leidend principe van par. 2a een lijdend principe wordt. Hoe juridisch afdwingbaar is het? In een uitgebreid artikel³⁷ bespreekt Erik Plas de voors en tegens van par. 2a. De tijd is plukrijp voor het fatsoenlijk en transparant samenwerken, in juridische zin maar zeer zeker ook voor wat betreft de proactieve houding en gedragsnormen gericht op interactie van partijen. Daar past de aanpassing van de Modelovereenkomst Bouwteam DG 2020 naar de DG 2025, met behoud van al het goede uit de DG 2020, uitstekend in!

4. Modelovereenkomst Bouwteam DG 2025

De Modelovereenkomst Bouwteam DG 2020 is vanaf het startmoment beoogd als een groeimodel, een model dat een *levend* document zou zijn,

³³ B.E. Hertstein, 'Het cont(r)act in de bouwketen', in: A.G. Bregman, E.M. Bruggeman & N. van Wijk-van Gilst (red.), *Eindafrekening met pepernoten. Voor een onbetaalbare bijdrage aan het bouwrecht and beyond* (Liber Amicorum M.A.B. Chao-Duvis), Den Haag: Instituut voor Bouwrecht 2019, p. 229-247; Zachte factoren, zachte aspecten, soft skills, zachte criteria: bedoeld wordt in ruime zin datgene wat het contract in het contract is. Zie voetnoot 88 aldaar.

³⁴ Dank je collega Pieter de Vries voor deze prachtige term die ik het allereerste van jou hoorde.

³⁵ Par. 2a UAV-GC 2025 Verplichting van Partijen tot proactief gedrag en interactie: 'Voorafgaand aan en tijdens het verrichten van de Werkzaamheden stellen Partijen zich proactief op en communiceren zij met elkaar. Zij hebben daarmee voor ogen dat het Werk en het Meerjarig Onderhoud conform de Overeenkomst worden gerealiseerd. In dat kader zorgen Partijen er onder andere voor dat zij over en weer begrijpen wat het doel van de Overeenkomst is en wat van hen wordt verwacht met het oog op de realisatie van het Werk en het Meerjarig Onderhoud. Partijen beschouwen dit als een leidend principe van de Overeenkomst'.

³⁶ Opgesteld samen met negen (bouw)professionals-niet-juristen in de Netwerkgroep Contracteren Ketensamenwerking in overleg tussen 2014 en 2016. De samenwerkingsovereenkomst is een raamovereenkomst waarin proactief gedrag, open communicatie en fatsoensnormen waar (alle betrokken) partijen/ketenpartners elkaar op kunnen aanspreken, is vastgelegd. Niet in 'de geest van ketensamenwerking' handelen kan zelfs in het uiterste geval betekenen dat afscheid moet worden genomen van de ketenpartner die niet conform dit principe handelt. De concretisering gebeurt per project op grond van prestatieverplichtingen die vastgelegd worden in een projectovereenkomst (op maat) met bijlagen. De bijlagen worden door de (bouw)partijen zelf met elkaar en de opdrachtgever gemaakt.

³⁷ H. Plas, 'Proactief gedrag en interactie in § 2a UAV-GC 2025', TBR 2025/52.

zo stellen de auteurs in hun Voorwoord bij de DG 2025. Om die levendigheid te bewerkstelligen, hebben zij er zorg voor gedragen dat niet alleen hun eigen ervaring met bouwteamprojecten verwerkt is in de DG 2025 maar hebben zij ook geput uit de ervaring en feedback vanuit het werkveld. Net als bij de totstandkoming van de DG 2020 is er door de auteurs opnieuw inzicht vergaard over wat er beter zou kunnen en hoe dat het beste contractueel kan worden vastgelegd. Die gebundelde inzichten hebben geleid tot de Modelovereenkomst DG 2025.

4.1 Wijzigingen: 'must have or nice to have'

In het Voorwoord bij de DG 2025 stellen de auteurs dat de herziening van de DG 2020 een *doorontwikkeling* betreft die, 'afhankelijk van het project meer of minder aanpassingen', kent. Er bleek echter *geen* grote behoefte te bestaan³⁸ aan fundamentele wijzigingen van de DG 2020. Naast het implementeren van een aantal *best practices* is door de auteurs gekeken naar het verder (concreter) uitwerken van bepaalde onderwerpen en het verduidelijken van bepaalde punten. Ik begrijp daaruit dat het om *finetuning* gaat. Geen *must-haves* maar *nice-to-haves*. Redenen genoeg om nieuwsgierig te zijn naar wat er behouden is maar vooral naar wat er is gewijzigd. Fundamenteel of niet, wijzigingen kunnen een contract volwassener maken, kunnen het contract gericht afstellen op het gebruik, en dus al bij al leiden tot een beter bruikbaar contract. Of dat gelukt is? Ik concludeer daarover in par. 6.

4.2 Op het eerste gezicht: wat valt op bij dejarige job?³⁹

'Behouden' is in de DG 2025: transparant samenwerken (onder andere door een open begroting), een interactieve houding, proactief gedrag en vooral ook goed communiceren. De basis van de DG 2020 is het vertrekpunt waarvandaan is (verder) gebouwd.

Op het eerste gezicht valt op dat het Voorwoord bij de DG 2025 vergeleken met de DG 2020 is uitgebreid met een 'Nadere toelichting'.⁴⁰ Wat ook opvalt bij het Voorwoord is dat het Model DG 2025 geschreven is in *genderneutrale* terminologie.⁴¹ Voor mij als lezer is het af en toe even 'schakelen in het lezen van bepaalde zinnen'. Ik heb niet eerder een (model) contract in *genderneutrale* terminologie onder ogen gehad, maar tijden veranderen en taal

en recht zijn altijd in beweging en contracten bewegen mee. Bij mijn beste weten, heeft deze groep auteurs hiermee een primeur!

Verder geven de auteurs in het Voorwoord van de DG 2025 aan dat er – naast het gebruik van de genoemde *genderneutrale* terminologie – is gezocht naar 'verduidelijking van teksten, een meer compacte verwoording, juridische eenduidigheid en een betere aansluiting bij algemeen gehanteerde begrippen'. Wat meteen in het oog springt, zijn de drie figuren tussen de tekstblokken. Figuur 1 'Deelnemers in het Bouwteam' (die ook in de DG 2020 is opgenomen) heeft een correctie ondergaan en figuren 2 en 3 zijn nieuw. Het gaat om respectievelijk 'Deelnemers in het Bouwteam en hun contractuele verhoudingen middels bilaterale overeenkomsten' en 'Schematische weergave fasering'. De figuren dragen bij aan het visueel versterken en verduidelijken van de tekst.

Zowel het uitgebreide en vernieuwde Voorwoord als de Nadere toelichting bij de DG 2025 lezen 'gemakkelijk weg'. Enigszins 'paternalistisch'⁴² vind ik punt 2 van de Nadere toelichting betreffende de 'Voorwaarden voor een goede bouwteam(samen) werking'. Goedbedoeld ongetwijfeld. Wat ik positief vind, is dat er rekening mee gehouden is dat veel gebruikers van een Model Bouwteamovereenkomst over het algemeen een andere specialisatie hebben dan een juridische. En dat is maar goed ook, want anders werd er niets gebouwd. Het feit dat de opstellers van de DG 2025 het verzoek van de gebruikers hebben gehonoreerd om een Nadere toelichting op te nemen, is een verstandige keuze geweest. Op de (eveneens) in de Nadere Toelichting beschreven Fasering, Samenwerkingsplan en Taakstellend Budget kom ik uitgebreider terug bij de bespreking van de belangrijkste wijzigingen in de DG 2020 die hebben geleid tot de DG 2025 in par. 5.

Er is veel meer te zeggen over wat de DG 2020 al klaar heeft in aanleg bij de geboorte in 2020 maar daarover heb ik reeds uitgebreid gesproken.⁴³ De aanpassingen die tot stand gekomen zijn in de doorgroei en ontwikkeling naar de DG 2025 en die meteen in het oog springen, heb ik genoemd. Ik wil nu het parcours doorlopen dat de auteurs hebben

³⁸ Vanuit het oogpunt van doorontwikkeling hebben de auteurs ervaringen en feedback opgehaald bij een brede groep van gebruikers, in Voorwoord bij de DG 2025.

³⁹ Eenjarige job kan (bijvoorbeeld) ook een vrouw (of anders) zijn; het is tegenwoordig een neutrale term. Zie ook voetnoot 43 en <www.onzetaal.nl>.

⁴⁰ Nadere Toelichting op verzoek van gebruikers, p. 4-9.

⁴¹ Genderneutrale voornaamwoorden op internet gevonden: 'die/hen/hun en die/die/diens zijn genderneutrale voornaamwoorden. Zo verwijst je naar een persoon zonder iets te zeggen over hun gender'.

⁴² In het kader van *genderneutrale* terminologie zocht ik op internet en in 'De Dikke Van Dale'. Bij 'paternalistisch' bedoel ik in mijn tekst: iets te bevoogdend of sturend. De woordenboeken geven aan dat in de pejoratieve betekenis 'paternalistisch' betekent 'autoritair en vrijheidsbeperkend'. Ik zocht ook naar 'maternalistisch'. Dat woord bestaat niet! Ook niet in de spellingschecker van Word. En niet in 'Van Dale'. 'Paternalisme' en 'maternalisme' kom ik allebei tegen in 'Van Dale' met een betekenis van respectievelijk paternalistisch optreden van de overheid tegenover het volk en voor maternalisme bevoogding door vrouwen. Het Engelse 'maternalism' wordt uitgelegd op internet als 'domestic values associated with motherhood'. Maar ook met 'empowered motherhood'.

⁴³ Zie daarvoor de bespreking in Hertstein, TBR 2020/88, p. 596-597.

Voorbereiding en/of aanbesteding	Bouwteamovereenkomst (DG2025)				Overeenkomst van aanneming van Werk (bijv. UAV 2012 of UAV-GC 2025)
	Fase 1 (op)start bouwteam	Fase 2 basis ontwerp	Fase 3 gedetailleerd ontwerp	Fase 4 voorbereiding contractvorming	

afgelegd en bespreek in de volgende paragraaf de belangrijkste grotere wijzigingen.

5. DG 2025: de belangrijkste wijzigingen

De auteurs hebben gebaseerd op hun kennis en ervaring het nodig geacht een herziening van de DG 2020 tot stand te brengen. Enkele kleine aanpassingen bleven cosmetisch van aard zonder noodzaak van een totale facelift. Uit het feit dat de auteurs zelf spreken van ‘geen fundamentele wijzigingen’, blijkt dat er wel ‘geopereerd is’ maar niet leidend tot een totaal nieuwe en onherkenbare overeenkomst. Reparaties dus maar geen levensreddende ingrepen.

Er zijn drie wijzigingen die het meeste opvallen: de nieuwe Fasering, het Samenwerkingsplan en het Taakstellend Budget.

5.1 Fasering in de DG 2025

Voor mij is de nieuwe fasering een onderdeel van de wijzigingen dat mij in de war brengt. Dat kan juist stimuleren want het prikkelt de zintuigen. Laat ik het er thans op houden dat de uitgebreide fasering nieuw is in het contract en dat ik misschien nog moet wennen.

In de Nadere toelichting is er onder punt 3 ruimte gemaakt voor de beschrijving van de fasering. Figuur 3 ‘Schematische weergave fasering’ (zie hierboven) is duidelijk. (Auteursrecht van figuur 3 is van de auteurs van DG 2025).

In de DG 2025 is sprake van vier expliciet genoemde fases. Bij de ‘Voorbereiding en/of aanbesteding’ is sprake van voorbereidingswerkzaamheden. Die wordt net als in de DG 2020 niet als een aparte fase benoemd. Na de vier fases binnen de ‘Bouwteamovereenkomst (DG 2025)’, volgt de ‘Overeenkomst van aanneming van Werk (bijv. UAV 2012 of UAV-GC 2025)’, die niet een fase wordt genoemd (bijvoorbeeld uitvoeringsfase). De DG 2025 kent fases, stadia en periodes. De auteurs geven in de definitie van Bouwteam aan: ‘De voor een deel van de ontwerpperiode van het Project gekozen organisatie[...]’ In de definitie ‘Deelnemers vanuit de Opdrachtgever’ dan wel ‘Deelnemers vanuit Aannemer’ wordt gesproken van ‘een specifiek stadium van de ontwerpperiode van het Project [...]’. In de Nadere Toelichting van de DG 2025 is de fasering⁴⁴

aldus verwoord: ‘[...] Ten behoeve van een betere beheersing worden in de onderhavige modelovereenkomst de werkzaamheden van het Bouwteam nu in expliciete fases opgedeeld, die volgorde­lijk doorlopen moeten worden. [...]’

Daar hebben de auteurs van de DG 2025 vast lang over nagedacht voordat ze voor deze, mijns inziens, toch forse aanpassing kozen. Om enige twijfel weg te nemen van wat zij bedoelen, is de eerdere gebruikte terminologie (onder meer gebruikt in de DG 2020) ‘ontwerpfase’ (of bouwteamfase) en ‘uitvoeringsfase’ aangepast in de DG 2025.

In Fasen 3 en 4⁴⁵ wordt het woord *uitvoeringsperiode* gebruikt, waarmee bedoeld wordt de ‘vroegere’ uitvoeringsfase. Bij de overwegingen van de Modelovereenkomst Bouwteam DG 2025 is al in overweging 1 duidelijk dat gekozen is voor de woorden ‘ontwerpperiode’ en ‘uitvoeringsperiode’. Als gezegd zijn de definities van de Deelnemers vanuit Aannemer en Deelnemers vanuit Opdrachtgever ook aangepast. De *specifieke periode in de ontwerpfase*, zoals verwoord in de DG 2020, is in de DG 2025 een *specifiek stadium in de ontwerpperiode* geworden.

Ik vind het complex, maar is er aan te wennen? Vast wel. Waarom ik het complex vind, is dat er inmiddels vooral door overheden, zoals RWS, ‘twee-fasen’ contracten in gebruik zijn.⁴⁶ Bouwteam geldt ook als een twee-fasen contract: ontwerp en uitvoering. De betekenissen kunnen juist in het werkveld verwarring wekken. Ik denk dat het voor de gebruikers van de DG 2025 wel snel zal wennen maar in het bredere werkveld buiten de DG 2025 zal nog wel wat uitleg nodig zijn. Dat het ook voor de auteurs zelf nog wennen is geweest met het woord ‘fase’ is te zien bijvoorbeeld in de Nadere toelichting onder punt 5 Houding en gedrag, tweede alinea die start met: ‘[...] De *bouwteamfase* is een voorbereiding op de *uitvoeringsfase*, waarbij één van de belangrijkste doelstellingen is om discussies en onderlinge afstemming in deze fase plaats te laten vinden, en niet pas in de uitvoeringsfase [...]’. Ik

45 Nadere toelichting punt 3 Fasering sub c Fase 3 en sub d Fase 4. Fase 3 ‘In deze fase zal in het Bouwteam gewerkt worden aan een verder gedetailleerd ontwerp, waarbij het basis ontwerp nader wordt uitgewerkt naar een dusdanig niveau dat op basis daarvan de uitvoeringsperiode kan starten [...]’. Fase 4 ‘In deze fase worden de voor de start van de uitvoeringsperiode benodigde documenten opgesteld. [...]’.

46 T. van Belzen, ‘Rijkswaterstaat belooft eerlijke prijzen bij renovatie bruggen A12’, *Cobouw* 7 september 2020: ‘[...] “De twee-fasen-aanpak moet ervoor zorgen dat die onzekerheden niet pas naar boven komen als het werk al is aanbesteed en gegund. De nieuwe aanpak biedt de gelegenheid om gezamenlijk de benodigde vooronderzoeken te doen om in fase 1 de precieze opgave en bijhorende onzekerheden in kaart te brengen”, schrijft Rijkswaterstaat daar zelf over’.

44 De beschrijving van ‘Fasering’ onder punt 3 in de Nadere toelichting start als volgt: ‘Een bouwteamsamenwerking is onderdeel van de voorbereiding van een bouwproject’.

zeg erbij dat dit inmiddels (voor de DG 2025-gebruikers) ‘ouderwetse’ gebruik van het woord *fase* in dit stukje bij punt 5, mij pas bij de tweede lezing van de DG 2025 opviel.

In art. 3.3 van de Overeenkomst zijn de vier fasen uitgebreid beschreven en ik begrijp inhoudelijk waar de keuze voor de nieuwe opzet ‘vandaan komt’ en dat met de nieuwe fasen-indeling een beter beheersproces wordt beoogd.⁴⁷ Ik vermoed dat de nieuwe fasering na enige gewinning zijn vruchten zal afwerpen en geen obstakel in het parcours zal zijn. En daar waar partijen wat anders willen in hun eigen bouwteamcontracten, kan de opzet van de DG 2025 als Modelcontract helpen met de eigen invulling.

5.2 Samenwerkingsplan

Bij de Contractdocumenten in art. 2 lid 1 sub BB DG 2025 is het ‘Samenwerkingsplan’ opgenomen. Dat klinkt al goed, dus wat wordt ermee bedoeld? Sowieso wordt het opgenomen bij de Overeenkomst als Begrip (definitie): ‘Het plan dat beschrijft hoe Partijen de samenwerking tussen de Deelnemers op een concrete wijze zullen vormgeven.’ Het is dus een plan dat wordt gemaakt door de Opdrachtgever en de Aannemer waarin zij de samenwerking tussen de Deelnemers concreet vorm zullen geven.

In de Nadere toelichting onder punt 7 Appendices, wordt meer duidelijk over de bedoeling van het Samenwerkingsplan:

‘De Modelovereenkomst verlangt dat een aantal appendices wordt opgenomen. Idealiter komt een aantal van deze appendices tot stand via precontractuele afstemming tussen Partijen (al dan niet met betrokkenheid van de andere Deelnemers), en komen deze niet slechts uit de pen van de Opdrachtgever of de Aannemer. Een voorbeeld van een appendix die Partijen samen tot stand kunnen brengen, is het Samenwerkingsplan.’

Ik vind de Nadere toelichting duidelijk in die zin dat het een Samenwerkingsplan is dat verder gaat dan de definitie in de Overeenkomst. Suggesties van ‘a tot en met h’ voor afspraken in het Samenwerkingsplan zijn uiterst nuttige suggesties en zijn de moeite waard om voorafgaand aan de samenwerking te worden gelezen door niet alleen de Partijen maar door alle Deelnemers. In art. 3.3

⁴⁷ Art. 3.3 DG 2025: ‘[...] De Partijen bij deze Overeenkomst, alsmede de andere Deelnemers in het Bouwteam, werken samen via de hierna genoemde fasering om bij te dragen aan het tot stand brengen van de hierna genoemde documenten, die dienen te voldoen aan de eisen van de Opdrachtgever. De afronding van een fase (en diens gevolgde de start van de volgende fase) kan slechts plaatsvinden via een besluit daartoe in het Bouwteam met inachtneming van het bepaalde in artikel 9.2. Het verloop van het Bouwteam is ingericht in de onderstaande elkaar opvolgende fases: [...]’.

van de Overeenkomst is Onder Fase 1 sub A over het Samenwerkingsplan opgenomen: ‘Een verdere uitwerking van de afspraken en taken voortvloeiend uit het Samenwerkingsplan, indien en voor zover nodig, inclusief: [...]’. En dan volgen weer nuttige suggesties onder A. Ik ben nu al fan van het Samenwerkingsplan, vooral ook omdat het veel meer kan behelzen dan in eerste instantie uit de betekenis van het Begrip volgt.⁴⁸

5.3 Taak(be)stellend budget

‘Lest best’ of ‘less is best’? Ik kom toe aan de bespreking van het onderwerp dat nogal eens pijn of wrevel of zelfs ruzie veroorzaakt: de pecunia. Aan de prijsvorming en het Taakstellend Budget is terecht extra aandacht besteed in de DG 2025.

Best for project is niet altijd *best for budget* van de Opdrachtgever of vice versa. De DG 2025 zoekt congruentie tussen projectscope, risicobeheersing en budget. Allereerst is het Taakstellend Budget nu opgenomen als definitie (‘begrip’) in de Overeenkomst: ‘Taakstellend Budget: Heeft de betekenis die daaraan wordt gegeven in overweging 10’. En die gewijzigde formulering van overweging 10 in de Overeenkomst vind ik veel toevoegen ten opzichte van de formulering in de DG 2020.

Daarom voeg ik hier een letterlijk deel van overweging 10 in, dat:

‘[...] De financiële uitvoerbaarheid en haalbaarheid van het Project belangrijk zijn voor elke Deelnemer. Elke Deelnemer heeft de verplichting te waarschuwen⁴⁹ indien deze het Project niet langer als uitvoerbaar of (financieel) haalbaar beoordeelt.⁵⁰ Ten be-

⁴⁸ Het Samenwerkingsplan kan onder meer afspraken bevatten over: a) de nadere organisatie van het Bouwteam (waaronder de mate van integratie van de Deelnemers); b) de samenwerking binnen het Bouwteam;

c) periodieke overleggen binnen het Bouwteam; d) het besluitvormingsproces binnen het Bouwteam (waaronder sessies gericht op de samenwerking); e) het gebruik van een gezamenlijk document managementsysteem; f) een overzicht van de belangrijkste personen, en hun taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden, die deelnemen in het Bouwteam namens de Deelnemers inclusief afspraken over vervanging van personen; g) de eisen per Deelnemer in het Bouwteam (inclusief de eisen die gelden voor de personen die deelnemen in het Bouwteam namens deze Deelnemers, zoals competenties en kwalificaties); en andere concretisering van hoe Partijen voornemens zijn met elkaar samen te werken (hetgeen zo kort of uitgebreid kan zijn als Partijen verlangen); en h) het vormgeven van kennisoverdracht en het vormgeven (en meten van) van het lerend vermogen.

⁴⁹ A.M.B. Chao, ‘Twee zien meer dan één, maar wat als niemand iets zegt? Over de aansprakelijkheid en waarschuwingsplicht van de aannemer binnen het DG2020 Bouwteam Model’, *TBR* 2023/44. Zie ook de bespreking van: E.M. Bruggeman en S. Triches ‘Over aansprakelijkheid en waarschuwingsplicht binnen het VGBouw 1992 en KBNL 2021 bouwteammodel’, *TBR* 2023/43.

⁵⁰ In aanvulling op de waarschuwingsplicht van de DG 2020, is in overweging 10 van de DG 2025 een verplichting tot waarschuwen is opgenomen, die geldt voor iedere Deelnemer wanneer hij meent dat er sprake is van mogelijke (financiële) onhaalbaarheid of onuitvoerbaarheid van het Project.

hoeve van de verificatie daarvan, heeft de Opdrachtgever een voorlopig beschikbaar budget, hierna te noemen: het 'Taakstellend Budget' van het Project geformuleerd. Dit Taakstellend Budget betreft een inschatting van de kosten van de Aannemer (inclusief de kosten van de Deelnemers vanuit Aannemer), voor de uitvoering van de voorbereidingswerkzaamheden, de uitvoeringswerkzaamheden van het Project [...].

In bovenstaande formulering worden alle Deelnemers serieus genomen ook op het gebied van de financiële haalbaarheid van het gehele Project. Niet iedere Deelnemer in het Bouwteam zal dat overzicht zelf (kunnen) hebben maar iedere Deelnemer heeft wel het recht om openlijk te twijfelen aan de financiële haalbaarheid en uitvoerbaarheid van het Project. Het is niet eens meer alleen een recht om te twijfelen maar zelfs een verplichting van *iedere* Deelnemer om te *waarschuwen* indien hij het Project niet langer als uitvoerbaar of (financieel) haalbaar beoordeelt dan wel voor zover hij geacht wordt in staat te zijn die haalbaarheid te kunnen beoordelen.

Zowel de Opdrachtgever als de Aannemer verklaart bij het ondertekenen van de Overeenkomst⁵¹, ieder voor zich, dat hij⁵² geen redenen heeft om aan te nemen dat het Taakstellend Budget niet realistisch is om binnen het Budget voorziene werkzaamheden uit te voeren. Opdrachtgever geeft hiertoe inzicht in de aan het Taakstellend Budget ten grondslag liggende onderbouwing.⁵³ In de nieuwe Fasering wordt bij art. 3.3 onder Fase 2 een aanvulling/invulling gegeven. In Fase 2 sub L sub (ii) legt elke Deelnemer een verklaring af zoals ook in overweging 10 tussen Partijen bij de Overeenkomst is opgenomen. In art. 3.3. sub T sub (ii) Fase 3 verklaart Opdrachtgever wat de hoogte is van het *dan geldende* Taakstellende Budget.

Feitelijk is er een 'opschaling' door de 'bouwteamperiode' heen. Niet per definitie van de hoogte van het Budget maar van het steeds verder komen in het proces en het monitoren van de ontwikkeling van het Taakstellend Budget. De Opdrachtgever heeft het recht het Taakstellend Budget aan te passen. Dat recht is hem echter niet 'zomaar' toebedeeld. Partijen (dus Opdrachtgever en Aannemer) treden in de in art. 5.6 van de Overeenkomst be-

schreven situaties met elkaar in overleg. Samengevat, verandert het Taakstellend Budget mee met 'de Fasen in de bouwteamperiode'. Er is een continue check of het bedrag van het Taakstellend Budget nog toereikend is, of de scope van het project moet worden aangepast dan wel of de planning aanpassing behoeft.

6. DG 2025 zonder zijwieltjes: tijd voor een feestje?

Op 15 mei 2020 zag de DG 2020 het levenslicht. Op 15 mei 2025 is zijn⁵⁴ vijfjarig bestaan gevierd. De opvoeding lijkt serieus en met liefde geschied. Co-ouders, zoals in een samengesteld gezin, hebben hun input mogen inbrengen. Het resultaat is een meer uitgebalanceerde 5-jarige die niet onderuit gaat nu de zijwieltjes eraf zijn. Af en toe blijkt het ouderschap van de auteurs nog wat dwingend, vooral in de Nadere toelichting bij de 'Voorwaarden voor een goede bouwteam (samen)werking'.⁵⁵ Loslaten is moeilijk als je zo graag wilt dat 'je kindje het goed blijft doen'. Met name de inbreng van een Samenwerkingsplan⁵⁶ en de uitbreiding en verdere uitwerking van het Taakstellend Budget⁵⁷ zijn waardevolle toevoegingen. De kern is immers hoe je een project succesvol in de markt zet zonder gedoe over het onvoldoende rekening houden met elkaars gerechtvaardigde belangen, of die nu van financiële aard zijn of anders. De uitgebreide Fasering⁵⁸ in de DG 2025 is binnen het DG 2025 Model goed te volgen maar ik heb daar nog wel een bedenking bij met betrekking tot de gedetailleerde indeling en bijbehorende naamgeving, een en ander gezien in relatie tot het bredere werkveld. De tijd zal het leren.

Zal de DG 2025 het parcours met hindernissen goed doorlopen in de praktijk? Ik denk het wel. Vallen⁵⁹ zal ook wel een keer gebeuren in een bepaald project ondanks het gebruik van de DG 2025. De gebruikers van het Model zijn immers ook mensen. Vallen en opstaan: dat hoort erbij en zal zeer waarschijnlijk niet liggen aan het niet begrepen zijn van de tekst van de Modelovereenkomst Bouwteam DG 2025. Die is een stuk duidelijker geworden, zowel door de Nadere toelichting als door de Overeenkomst zelf. Al bij al is er voldoende aanleiding voor een feestje! Juichen mag! ●

⁵¹ Zie art. 5 lid 5 en 6.

⁵² Zie voetnoot 43.

⁵³ Vervolg overweging 10: [...] Deze verklaring heeft als enige doel om op voorhand in te schatten of het zinvol is om de voorbereidingswerkzaamheden op de wijze als beschreven in deze Overeenkomst in het Bouwteam aan te vangen en te verrichten [...].

⁵⁴ Zie voetnoot 43.

⁵⁵ Zie voetnoot 44.

⁵⁶ Zie par. 5.2.

⁵⁷ Zie par. 5.3.

⁵⁸ Zie par. 5.1.

⁵⁹ 'Vallen' in de betekenis van ervaring opdoen en voortschrijdend inzicht krijgen bij het gebruik van de DG 2025 in een project. Dit in het kader van het nu zonder zijwieltjes fietsen en de eerste paar keer zijn misschien nog niet helemaal in een rechte lijn.